

K R A K A P R I S E N

TAKKETALE VED MODTAGELSEN AF KRAKAPRISEN 26.4.2001

Af Jytte Larsen

Redaktionen af Dansk Kvindebiografisk Leksikon er beæret over at modtage KRAKA-Prisen, og jeg takker også på vegne af mine medprismodtagere Grethe Ilsøe, der har haft det faglige ansvar for ældre historie, og Hanne Rimmén Nielsen, fagredaktør for tiden efter 1850. Leksikonarbejde er teamwork, og jeg finder det helt i kvindeforskningens ånd, at dens pris i år går til et storkollektiv, der tillige omfatter de øvrige redaktionsmedlemmer, vores bestyrelse, konsulenter og forfattere. Her i salen er der mange, som deler æren med os.

Det er dog ikke udtryk for beæret distraktion, at jeg siger kvindeforskning, selvom den prisuddelende forening nu organiserer kønsforskere. Men det drejer sig om et kvindebiografisk leksikon, der næsten opfylder alle de præpositionelle krav i 1970'ers slagordet: Om, af og for kvinder, og jeg vil gerne begynde med at understrege, at Dansk Kvindebiografisk Leksikon i høj grad er et forværk, et brugerdefineret projekt.

Ideen opstod for ti år siden i biblioteks- og arkivsektoren, fordi vi manglede værktøj til at besvare de mange personallistoriske spørgsmål, der kom fra vores voksende brugergrupper: Forskere, studerende, ligestillingsfunktionærer, forfattere og alle de andre kvindehistorisk interesserede. Og det var

først og fremmest efterspørgselsargumentet, der overbevisede bevillingshavere om, at det var nødvendigt at fortage en delrevision af nationalbiografien, hvis seneste udgave faldt meget uheldigt i forhold til kvindeforskningen. Redaktionen af Dansk biografisk leksikons 3. udgave blev nedsat i det internationale kvindeår. Ingen var i 1975 i tvivl om, at der var gang i noget, men resultaterne af den nye forskning var stadig undervejs.

Det lå også lige for at argumentere med, at forståelse af Rødstrømpebevægelsens betydning ændrede vurderingen af 1800-tallets kvinderetsbevægelse. Da vi begyndte at markedsføre projektet, kunne man modsigelsesfrit fremhæve kvindebevægelsen frem for 68'ernes andre bevægelser. Kamp om opvasken havde sat sig så dybe spor, at kombattanter fra alle fronter vidnede om, hvordan kvindeoprøret havde ændret livet i Danmark.

Den optik opgraderede ligestillingens pionerer. Blåstrømperne måtte omtolkes i lyset af Rødstrømperne. Selv havde jeg mistet tålmodigheden med Dansk biografisk leksikon, da jeg under forberedelserne til 75-året for kvindevalgretten i 1990 opdagede, at Helga Larsen ikke var optaget. Hun var det første kvindelige socialdemokratiske folketingsmedlem og formand for de kvindelige bryggeriarbejdere. Som frontløber for Ritt Bjerregaard og Lilian Knudsen hørte hun naturligvis til i nationalbiografien, men Dansk biografisk leksikon havde betragtet hende som et menigt medlem i Th.

Staunings folketingsgruppe og havde i den egenskab fundet hende ubetydelig.

Implicit i vores argumentation lå det, som jeg først ser klart her bagefter, at vi måtte have et kvindebiografisk leksikon, fordi der er sket en forskydning i opfattelsen af den nationale identitet fra mandlige til kvindelige positioner. I disse år forbinder hele det officielle Danmark danskhed med velfærdsstat og ligestilling. Selv Pia Kjærsgaard, som ved kvindevalgrets jubilæet lagde stor afstand til festlighederne, fremhæver fremmede kulturers "kvindundertrykkelse", når hun skal begrunde sin flygtninge- og indvandrerpolitik. EU-debatten har i stigende omfang centreret sig om sammenhængen mellem det danske demokrati og den danske velfærdsstat.

Et af det mest radikale udsagn af det nationale "kønsskifte" har jeg fundet i Information, der 14.3.1997 indledte en leder om en regeringsbeslutning om stop for byggeri af nye kulfyrede elværker således: "Historiske vendepunkter er sjældne. Stavnsbåndets ophævelse, stemmeretten til kvinder og Danmarks indtrædelse i Det europæiske Fællesskab markerer nogle af de politiske beslutninger, som afgørende har ændret på danskernes tilværelse." Grundlovsændringen 1915, fremhævet på bekostning af 1849-Grundloven, og det at Danmark først blev demokratisk, da kvinderne kom med. Det er synspunkter, der for få år siden kun trivedes i feministiske subkulturer.

I den anden ende af det poli-

tiske spektrum klager Weken-davisen over feminiseringen af det danske samfund. De bløde værdier, der er så nødvendige i familien, sivede først ud i skolen, siden på universitetet, og forvaltning og politik med det resultat, at samfundet er blevet impotent, som det hedder i Thorkild Kjærgaards førmoderne patriarkalske diskurs.

Nationalbiografien er et spejl af denne udvikling. 1. udgave af Dansk biografisk leksikon, der blev grundlagt i 1880'erne, var et rent mandligt foretagende på medarbejdersiden, og de biograferede kvinder havde hjemme i intimsfæren, hvad enten det er dronninger eller scenekunstnere i mandlig instruktion. Den nye selvstændige kvinde, der gjorde krav på en plads i den offentlige sfære, er lige netop repræsenteret med skikkelser som Natalie Zahle og Louise Conring, men pigeskoleskolelederne og filantroperne forestillede man sig inddæmmede i en afgrænset kvindelig offentlighed.

I 2. og 3. udgave dukker kvindelige forfattere op, ligesom der er en støt vækst i andelen af kvinder med selvstændige karrierer blandt de biograferede. Det kvantitative skift fra traditionelt til moderne kvindelig manifesteres imidlertid først i Dansk Kvindebiografisk Leksikon. Vi har ikke blot fordoblet antallet af kvinder i nationalbiografien, men afgørende ommøbleret den. Tyngden er langt på perioden fra 1850 og på de kvinder, der har skabt ligestilling og velfærdsstat – det 21. århundredes nationale kerneværdier.

Dansk Kvindebiografisk Leksikon kan læses alfabetisk. Man kan slå en person op og finde de oplysninger, man har brug for. Små 1.200 af de i alt godt 1.900 kvinder er nye i nationalbiografisk sammenhæng; forskere, lærere, studerende og andet godtfolk slipper fremover for at sammenstykke oplysninger om dem fra mange forskellige kilder.

Man kan også læse tematisk. Dansk Kvindebiografisk Leksikon giver et overblik over alle fagområder og bringer på nogle felter forskningsresultater, der ikke er publiceret andetsteds. Det gælder for eksempel biografierne om jordemødre og småbørnspædagoger, der beskriver oprettelsen og udviklingen af Den Almindelige Danske Jordemoderforening og pædagogseminariernes historie.

Og så kan man lystlæse. Der er rigtig mange gode historier i Dansk Kvindebiografisk Leksikon. Mine favoritter er Røde Kors-sygeplejersker som Lena Tidemand, der iført to pelse og med en revolver i bæltet drev et nødhospital ved Uralbjergenes fod under Første Verdenskrig, den russiske revolution og borgerkrigen, og siden blev jæger, fisker og jordemoder i Mongoliet. Kvindelige missionærer som Karen Gormsen, der tiggede, snød og handlede sortbørs for at redde sit børnehjem igennem Mellemligstidens kinesiske kaos. Og modstandskvinderne under Besættelsen som Revolver-Martha, lærerinden Martha Uldall fra Hostrup i Sønderjylland, der styrede den lokale modstandsgruppe fra sin skole.

Jeg kan også anbefale leksikonet mod feministisk mismod. Det er svært at bevare pessimismen i selskab med kvinder, der tager chancer, de ikke har, og løber mure ned i håb om, at hovedet holder. Hvor der er vilje, er der vej, kunne være et fælles motto for dem, der trods tunge handicaps skabte grund-

laget for vores ligestilling. Jeg vil lade den olympiske guldvinder i kørestolsrace Connie Hansen eksemplificere ukueligheden. Hun siger om sit liv, efter, at hun som 13-årig faldt ned fra et træ og brækkede ryggen: "Jeg går ikke og tænker, at 'hvis jeg nu ikke var kommet til skade, så ville

jeg...?' Det er ligesom et træ, man kapper topskuddet af. Som regel kommer der et skud ved siden af, der vokser lige op. Og snart kan man dårlig se, at det er et sideskud."

*Jytte Larsen
Hovedredaktør for Dansk
Kvindebiografisk Leksikon*

N E K R O L O G

NYNNE KOCH 1915– 2001

Af Jytte Larsen

Ved Nynne Kochs død har dansk feminisme mistet en af sine store personligheder. Hun var fysisk svækket, da hun i 1986 gik på pension efter at sikret sit livsværk KVINFOs overlevelse, og siden har der været stille omkring hende. Men i årtier forinden var hun en mediedarling. Med sit lykkelige greb om publicity skabte hun gehør for kvindeforskningen i meget brede kredse, og hun var en nøglefigur i forarbejdet til Folketingets aktionsplan, der foruden faste bevillinger til KVINFO og Kvindehistorisk Samling, indeholdt koordinationen, lektoraterne og ekstraordinære forskningsstipendier.

Født 1915 tilhørte Nynne Koch en generation, hvor feministisk engagement ikke faldt lige for. I det højborgerlige hjem blev hun og hendes lillebror imidlertid behandlet ens, og stamtavlen bugnede af helte af begge køn. Bl.a. heltinderne har hun især fremhævet Rinna Hauch, et af de tidlige medlemmer af Dansk Kvindesamfund – og Socialdemokratiet. Det var således med fuld opbakning hjemmefra, at hun i 1934 begyndte at læse til ingeniør, men Nynne var ikke til mandefagsstrategi, ungdomsårene blev brugt på tre stormende kærlighedsforhold, fem børnefødsler og et skønlitterært forfatterskab, i 1950'erne suppleret med kønspolitiske debatindlæg.

Det var den faglitterære linie, hun forfulgte, da hun som

45-årig havde fået nok af romancer og romaner, og i 1961 søgte ind på Det Kgl. Bibliotek som menig HKer. Hun gjorde snart opmærksom på hullerne i rækken af feministiske klassikere i samlingerne og slog også ned på vanskelighederne med at finde dem, der var anskaffet. Køn ikke var et parameter i bibliotekets registreringssystem. Det lykkedes hende at overbevise KBs ledelse om nødvendigheden af en specialregistrering af kvindelitteraturen, og da hun med dette formål i 1964 startede sin gennemgang af de mange katalogkort, lagde hun grundstenen til KVINFO.

Rødstrømpebevægelsen, det internationale kvindeår og FN's kvindekonference i København passede perfekt ind i Nynne Kochs projekt. Hun brugte opstandelsen til at sætte turbo på, hvad der fra 1971 blev kaldt Det kgl. Biblioteks feministiske dokumentationstjeneste, og selv blev hun ganske ekstraordinært udnævnt til assisterende fagreferent i feministologi – den term, hun netop havde konstrueret som en betegnelse for “studiet af kvindens situation i videste betydning.”

Målet var en ny tværfaglig disciplin, der fra 1976 kunne studeres på Folkeuniversitetet, her var Nynne Koch blevet optaget i programrådet.

Forelæsningsrækkerne blev tilløbsstykker, publiceret i Kvindestudier 1977– 85. Der til kom stribevis af foredrag, bl.a. i Danmarks Radio, hvor hun i 1975 tilrettelagde en voksenundervisningsserie med titlen *Kvindernes nye verden*. 1981 lancerede hun tidsskriftet

Forum for kvindeforskning, og i 1982 kunne dokumentationstjenesten på en millionbevilling fra tipsmidlerne flytte til en lejlighed i Læderstræde – det første selvstændige KVINFO. Her perfektionerede Nynne Koch sit forskningsinformati- onskoncept, der blander bibli- oteks-, undervisnings- og udgivelsesaktiviteter med den sikre PR- bevidsthed, som fortsat er centrets varemærke.

For Nynne Koch var køn dy- best set natur. Centrallinien i hendes filosofi forbinder bar- nets oplevelse af at gå i et med hindbærkrattet, den seksuelle forening og fødsels mirakel med økologi og holistisk fysik.

I sin sidste forelæsning på Folkeuniversitet, som hun kaldte *Kønnet, bevidstheden og verdensbillederne* sagde hun: “det allerinderste, mest føl- somme og sårbare punkt i vo- res identitet, dér hvor alle vo-

res overbevisninger, hele vor personlighed, har sit udspring og egentlig det eneste, vi har at holde os til og tør stole på – det er tæt knyttet til kønnet. Det er dét punkt, vi “tror” ver- den med.”

Hun troede, at der var en biologisk betinget forskel i kvinder og mænds bevidsthed, og at kvinderne skulle redde kloden fra den økologiske kata- strofe, mændene havde skabt. Har biologismen i denne af- tapning ikke vundet gehør på parnasset, er hendes opdeling af (kvinde)livet i drømme-, el- ske-, arbejds- og tænkefasen til gengæld blevet en klassiker.

Selvom Nynne Koch var krukke, kompromisløs i sine ideer, navnlig dem, der gik på tværs af tiden, og provokerede mange “rigtige” kvindeforske- re ved at rende med en halv vind og hele pressen, blev KVINFO samlingsstedet i gæ-

ringsperioden forud for kvin- destudiemiljøernes etablering på universiteterne. Nynne Koch stod uden for alle partier og sammenbragte med stor selv- følgelighed hardcore marxister og matriarkatsforskere, aktivi- ster og teoretikere, kvinder og mænd. Der var højt til loftet, plads til skæverter, frisprog og grin. Nynnes latter er legenda- risk som arbejdsmøderne med rosevin, blå druer og franske kartofler.

Til gengæld gav man hende Georg Brandes- Prisen, Alt for damernes Kvindepris, Freja- fondens pris og æresdoktorat på RUC. Liv og værk er be- skrevet i festskriftet *Der er en verden ved siden af verden*, 1985, og selvbiografien *Ved nærmere eftertanke*, 1999.

Jytte Larsen
Hovedredaktør for *Dansk Kvindebiografisk Leksikon*